"NASOYIM UL-MUHABBAT" ASARIDAGI FOTIMA NISHOPURIYA OBRAZI TAVSIFIDA LEKSIK ARABIZMLARNING FUNKSIONAL-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Jonqobilova Zebiniso Kamoliddin qizi
Samarqand Davlat Chet tillari instituti, magistrant
e-gmail: jonqobilovazebiniso77@gmail.com
+99890-444-97-11

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" tazkirasida keltirilgan tasavvuf tarixidagi betakror siymo – Fotima Nishopuriya obrazi lisoniy jihatdan tahlil qilingan. Obrazning ruhiy-psixologik olamini, taqvo, zuhd va ilmiy salohiyatini ochib berishda qo'llangan leksik arabizmlarning funksional-semantik xususiyatlari yoritilgan. Matnda faol qo'llangan arabiy o'zlashmalar mazmunan guruhlashtirilib, ularning asardagi uslubiy va konseptual vazifalari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Nasoyim ul-muhabbat, Fotima Nishopuriya, tasavvuf leksikasi, arabizmlar, funksional-semantik guruhlar, orifa, kashf, zuhd.

ABSTRACT

This thesis provides a linguistic analysis of the character of Fatima Nishapuri, a unique figure in the history of Sufism presented in Alisher Navoi's hagiographic work "Nasayim al-Muhabbat". The functional-semantic features of lexical Arabisms (Arabic loanwords) used to reveal the spiritual-psychological world, piety, asceticism, and intellectual capacity of the character are illuminated. The Arabic loanwords actively utilized in the text are classified semantically, and their stylistic as well as conceptual roles within the work are demonstrated.

Keywords: Nasayim al-Muhabbat, Fatima Nishapuri, Sufi lexicon, Arabisms, functional-semantic groups, arifa (gnostic), kashf (unveiling), zuhd (asceticism).

Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat min shamoyim ul-futuvvat" tazkirasi tasavvuf tarixidagi orifa va valiya ayollar hayoti hamda ma'naviy maqomini o'rganishda g'oyat muhim manba hisoblanadi. Hazrat Navoiy asarda erkak shayxlar bilan bir qatorda 35 nafar ayol avliyolarning zikrini keltirib, ularning irfoniy qarashlarini yuksak baholaydi. Ana shunday betakror siymolardan biri – Fotima Nishopuriyadir. Ushbu obrazning ruhiy-psixologik olamini, taqvo, zuhd va ilmiy salohiyatini ochib berishda leksik arabizmlar (arabcha o'zlashmalar) yetakchi konseptual va lisoniy vosita bo'lib xizmat qilgan.

"Nasoyim ul-muhabbat" matnida Fotima Nishopuriya haqida gap ketganda, uning o'z davrining eng buyuk shayxlari (masalan, Zunnun Misriy va Boyazid Bastomiy) tomonidan e'tirof etilgani bayon qilinadi. Navoiy mazkur obraz tavsifida sof o'zbekcha so'zlar bilan bir qatorda, tasavvufning fundamental tushunchalarini ifodalovchi arabizmlardan unumli foydalangan.

Boyazid Bastomiy e'tirofida ("har nechuk maqomdin gapirsam, u o'sha ondayoq voqif erdi") keladi. Voqif (واقف): arabcha "vaqafa" (to'xtadi, bildi) fe'lidan olingan sifatdosh. Semantik jihatdan oddiy "xabardorlik" emas, balki tasavvufiy haqiqatga shaxsan yetishganlik, uni qalban va ruhan his qilib, guvohi bo'lganlik ma'nosini tashiydi. Holat (حالات): Arabcha "hol" so'zining ko'pligi. Tasavvufda solikning (yo'lovchining) o'z irodasidan tashqari, Alloh tomonidan qalbga solinadigan lahzalik ma'naviy kechinmalari, ruhan o'zgarish lahzalarini anglatadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Zunnun Misriy tili bilan esa uning "orifa" (Allohni tanigan olima ayol) va "muhaqqiqa" (haqiqatni chuqur tadqiq etuvchi, haqiqatgo'y) ekanligini alohida ta'kidlaydi.Ruhiy-ma'naviy holat va makon (hol va maqom) terminlari: Obrazning ichki kechinmalari va karomatlarini tasvirlashda "kashf" (pardaning ko'tarilishi, ilohiy sirning ochilishi), "ishorat" (tasavvufiy ramzlar) hamda "muomala" (Alloh bilan bo'ladigan ruhiy aloqa, solih amal) kabi tasavvufiy arabizmlar faol qo'llangan. Masalan, matndagi "Fotima muomala va tushunishda yuksak darajada edi" mazmunidagi jumlalar uning ma'naviy darajasini yoritadi.Axloqiy-diniy va zohidlik sifatlari: Fotima Nishopuriyaning fe'l-atvorini ko'rsatuvchi "taqvo" (Allohdan qo'rqish), "zuhd" (dunyoviy lazzatlardan tiyilish) va "ixlos" (shaffof e'tiqod) so'zlari asar matnida uning individual xarakterini shakllantiruvchi asosiy lisoniy birliklar sanaladi

Ushbu arabiy o'zlashmalarni funksional-semantik jihatdan Ilmiy va kognitiv maqomni ifodalovchi arabizmlar guruhlariga ajratish mumkin. Fotima Nishopuriyaning shunchaki dindor ayol emas, balki chuqur ilohiy ilm sohibasi ekanligini ko'rsatish uchun matnda "fahm" (anglash, chuqur tushunish), "ma'rifat" (Haqni tanish ilmi) va "hikmat" (yashirin haqiqatlar siri) kabi atamalar qo'llangan. Bunday arab tilidan o'zlashgan kalimalar asar tilini yuksak darajaga olib chiqqan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, "Nasoyim ul-muhabbat"dagi Fotima Nishopuriya obrazi orqali o'zbek tilining diniy-irfoniy terminologiyasi qanchalik boyiganini ko'rish mumkin. Ushbu bobda kelgan arabizmlar shunchaki tasodifiy o'zlashmalar bo'lmay, balki orifa ayolning ma'naviy-intellektual qiyofasini yaratishda muhim stilistik va semantik yukni tashuvchi lisoniy elementlar hisoblanadi. Bu esa Alisher Navoiyning nafaqat buyuk adib, balki sharq tillari leksikasini o'zbek tilida mahorat bilan sintez qilgan ulkan tilshunos ekanligini yana bir bor isbotlaydi

ADABIYOTLAR RO'YXATI / REFERENCES

1. Alisher Navoiy. Nasoyim ul-muhabbat min shamoyim ul-futuvvat. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. 17-jild. – Toshkent: Fan, 2001. – 512 b
2. Abu Abdirahmon as-Sulamiy. Zikr un-nisvat il-mutaabbidot is-sufiyyat (Tasavvufchi taqvodor ayollar zikri). / Nashrga tayyorlovchi: Mahmud Muhammad At-Tanohiy. – Ar-Riyod: Dor bilod il-Arabiyya, 1991. – 140 b. (arab tilida).
3. Abu Nuaym al-Isfahoniy. Hilyat al-avliyo va tabaqot al-asfiyo. 10 jildlik. – Bayrut: Dor al-Kitob al-Arabiy, 1985. (arab tilida).
4. Ibn al-Javziy. Sifat us-safva. / Nashrga tayyorlovchi: Mahmud Faxuriy. – Halab: Dor al-Va'y, 1979. (arab tilida).
5. Ishoqov B. Alisher Navoiy asarlari leksikasi (o'zlashma qatlam). – Toshkent: Mumtoz so'z, 2014. – 184 b.
6. Hakimov M.O. Tasavvuf leksikasi va uning semantik-uslubiy xususiyatlari. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 2008. – 210 b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.